

Karel Havlíček Borovský

(1821 – 1856)

Příjmení Borovský získal podle jména vesnice, kde se narodil – Borová, takto totiž často podepisoval své články.

Od roku 1832 studoval na gymnáziu v Německém Brodě,

1840 - kněžský seminář v Praze - chtěl být knězem, aby mohl být v kontaktu s lidmi, jeho představy o semináři se lišily s realitou, byl vyloučen - neudělal úmyslně zkoušku, stal se úředníkem.

Pobyt v Rusku (překlady)

V letech 1842 – 1844 působí na doporučení P. J. Šafaříka jako vychovatel v Moskvě. Účelem jeho pobytu bylo „*seznati dobře všechno ruské*“. Hledaných zkušeností se mu dostalo bohatě a do té doby přesvědčený panslavista, otřesen poměry v Rusku, své názory radikálně mění.

OBRAZY Z RUS – poukazuje na zaostalost a neutěšené národnostní poměry; cenzura ho však nutila k určité obezřetnosti.

Z této doby také počínají H. překlady ruské literatury (zejména Gogola); překládal i z polštiny (Mickiewiczze), francouzštiny (Voltaire) a němčiny (Goetha).

Spolupráce na koncepci austroslavismu s Palackým

Jako první ho navrhl Karel Havlíček Borovský v roce 1846 jako protinávrh k panslavismu. Později ho rozvinul do uceleného politického programu český politik František Palacký.

Zakladatel českého politického tisku

Ze začátku publikoval v ČESKÉ VČELE (zábavná příloha Pražských novin), kde na sebe upozornil a seznamuje se s českými vlastenci, především kritikou Posledního Čecha od Tyla. Na doporučení Palackého se stává redaktorem PRAŽSKÝCH NOVIN přímo. Tyto noviny v dubnu 1848 přeměnil na první nevládní deník NÁRODNÍ NOVINY. Vtiskl mu moderní styl, jenž znamenal zásadní průlom v české žurnalistice. O rok později do těchto novin zavádí humoristickou přílohu ŠOTEK, kde mimo jiné uveřejňoval své satirické prózy, epigramy...

Revoluce v Praze je však záhy potlačena, cenzura znovu obnovena. Je souzen za „pobuřující“ články. Jeho procesy končí vítězstvím, přesto bude později deportován do Brixenu. V lednu 1850 rakouské úřady zastavují vydávání Národních novin, Havlíček nachází další útočiště v Kutné Hoře, kde zakládá časopis SLOVAN (stává se posledním ostrůvkem svobodné žurnalistiky). Už nemohl burcovat porobený národ, tak alespoň upozorňoval na jejich zbývající práva. O rok později předchází oficiálnímu zastavení Slovana, který byl na spadnutí, a sám ho přestává vydávat. Tento rok je deportován do Brixenu.

Brixen

Dnes italské město, deportován sem na 4 roky. Po návratu zjišťuje, že jeho manželka zemřela.

Tyrolské elegie

elegie = žalozpěv

Báseň, má 9 zpěvů, vypráví zde o jeho zatčení a cestě do Brixenu. Prvně vydáváno časopisecky, později knižně.

Hrdina (on sám) vypráví měsíčku příběh svého odloučení od domova, tedy zatčení, deportaci.

Samotný příběh není nijak bohatý, je však nosnou osobu, která umožňuje autorovi vyjádřit svůj odpor vůči despotické vládě, armádě, či církvi. Skladba je plná ironie, jež místo přechází až do sarkasmu.

Král Lávra

Sepsal v Brixenu, inspirací mu byla soudobá německá pohádka. Na první pohled „nevinná“ pohádka v sobě skrývá satirickou kritiku omezených vládců, kteří pro uchování své autority jsou schopni všeho. Podobně alarmující je ovšem i pasivita a odevzdanost poddaných na straně druhé.

Křest sv. Vladimíra

Jeho nejrozsáhlejší práce, sepsal v Brixenu. Sarkasticky se v ní dotýká praktik i samé podstaty absolutismu, zabývá se také vztahem církve a státu, smyslem náboženství. Příběh vypráví fiktivní lidový vypravěč.

Děj líčí konflikt pohanského boha Peruna s carem Vladimírem. Ten vznikl v okamžiku, kdy car chtěl, abych mu Perun zahromoval ke svátku na jeho počest. Perun odmítl a tak car poslal pro Peruna policajty. Následuje jeho zatčení a soud, kde zjistí, že proti bohovi nemůžou najít žádný zákon. Je proto povolán soud vojenský a ten odsuzuje Peruna k utopení v Dněpru, za urážku a nemravné řeči. Trest je vykonán, ale v Rusku nastává doba bezbožnosti. Církev si stěžuje carovi, že bez boha nejde udržet poslušnost sedláků a tak je na boha vyhlášen konkurs. Líčením jeho průběhu se děj (nedokončen=) básně uzavírá.

Epigramy

= krátký básnický satirický útvar, jenž má dvě části: expozici a pointu

Rozdělil je do pěti oddílů (*Církev, Králi, Vlasti, Múzám, Světu*). V první části bohatě využívá svých zážitků z arcibiskupského semináře, ve druhé kritizuje absolutismus, a to jak ruský, tak rakouský, v dalších třech se pak zabývá především problémy českého národa, resp. Obecnějšími otázkami. Za jeho života knižně nevyšly.

Jazyk a literární styl

Jeho verš nese stopy inspirace lidovou poezií, jazyk je blízký hovorové řeči. Za charakteristické rysy se dá považovat vážná a vášnivá bojovnost na straně jedné a satirický pohled na straně druhé. Hojně využívá satiry, ironie...

Božena Němcová

(1820 - 1862)

Původní jméno: Barbora Panklová.

Manžel: Josef Němec, pracoval jako státní úřední finanční strážce, často se stěhovali, téměř každý rok. Smrt svého nejmladšího syna Hynka si vyčítala sobě i manželovi, po jeho smrti napsala svá nejlepší díla. Neměla žádné vyšší vzdělání.

Dětská léta prožila v Ratibořicích; čtyři roky u Panklových pobývala Magdalena Novotná, babička z matčiny strany, předobraz ústřední postavy z Babičky). Později byla vychovávána v rodině panského úředníka ve Chvalkovicích, kde měla možnost rozvíjet čtenářské zájmy.

Provdala se v 18. letech a záhy měla 4 děti. Provdala se za 15 let staršího Josefa Němce (vzdělaný, vlastenec), díky němu se seznámila s obrozenci, dostává se do společnosti. Odmítala se stále stěhovat, nakonec tedy zůstává v Praze. Platonicky se zamilovala do básníka Nebeského, za což ji Karolína Světlá odsuzovala.

Vstup do literatury

Němcová vstoupila do literatury v letech 1844-48 lyrickými básněmi vlasteneckými a milostně sentimentálními. Pozoruhodným rysem některých veršů z této doby je vyslovení požadavku účasti

žen na politickém národně osvobozenéckém zápase (např. Ženám českým). Poezie však nebyla její silná stránka a přechází na prózu.

První prozaické dílo Němcové Národní báchorky a pověsti prozradily autorčin osobitý vypravěčský talent. Realistka.

Sběratelství, spolupráce s novinami

Zabývala se sbíráním pohádek. Výsledkem této činnosti jsou **NÁRODNÍ BÁCHORKY A POVĚSTI**. Ukazuje zde svůj značný vypravěčský talent (do sbírky přidala i vlastní práci – *Jak Jaromil ke štěstí přišel*).

Pohádková tvorba, k níž patří i pozdější **SLOVENSKÉ POHÁDKY A POVĚSTI**, tvoří jednu z nejživějších částí jejího díla.

Publicistickou činnost zahájila Němcová r. 1845 v Květech, seriálem Obrazy z okolí domažlického, dále přispívala články z Chodska.

Povídky

Nejvíce povídek napsala v posledních 10 letech svého života. Odráží se v nich typické rysy českého venkova i s jeho rázovitými postavami, objevují se zde i společenské otázky doby. Podle zaměření lze orientačně povídky rozdělit do dvou skupin:

1) Povídky, které se metaforicky nazývají „hledání dobrého člověka“. Jedná se o texty s jednoduchým příběhem, kde se děj soustřeďuje kolem jedné postavy, zejména ženské. Na nich jsou zdůrazněny charakteristické mravní vlastnosti českého venkovského člověka. Patří sem: Baruška, Karla, Divá Bára, Dobrý člověk, Pan učitel

2) Povídky tohoto typu zachycují složitější vztahy v určitém prostředí a upozorňují na nespravedlivé uspořádání společnosti. Tyto povídky jsou sice realistické, ale nakonec přecházejí od kritického pohledu ke shovívavosti. Rozpory jsou řešeny smírně, idealizace dominuje nad realistickým pohledem. Patří sem: V zámku a podzámčí, Chudí lidé, román Pohorská vesnice.

V ZÁMKU A PODZÁMČÍ

Milostpaní Skočdopolová ze Springfeldu měla hrozně ráda drahé a cenné věci a jejím vzorem byly ty nejbohatší a nejurozenější paničky z celého světa. Chtěla dosáhnout jejich úrovně, a proto ve svém panství začala zvyšovat daně a vykořisťovala prostý lid. Mezitím, co si panstvo na zámku užívalo, ve vesnici umírali lidé hladem a na mor. Psík milostpaní jedl jen to nejvybranější masíčko, zatímco chudé děti poznali jen brambory a vodu ze studánky. Měla také velmi vychytralou komornou Sáru, která ji okrádala a užívala si. Konečně se ukázala spravedlnost a milostpaní zachvátila cholera. Zázrakem se z ní ale vyléčila a jako by se tak vyléčila i ze všech špatností. Byl z ní úplně jiný nový člověk. Už zbytečně neutrácela, přestala zvyšovat daně a své podlé poddané (včetně Sáry) vyhnala. Začala dělat dobré skutky. Založila pro chudé školy, nemocnice a snažila se zlepšit jejich životní úroveň. Závěr děje je opravdu takto idilický. Bohatí cítí s chudými a snaží se jim pomáhat. Takto si Božena Němcová představovala nápravu ve společnosti.

KARLA

Domů se vrací skupina vojáků, někteří i po čtrnáctileté službě. Po čtyřech letech v Němcích se do vesničky Stráže pod Čerchovem vrací i vdova Markyta s malou Karlou. Muž jí na vojně chřadl "domácí nemocí", až zemřel. Pohřbila i své první dítě, o to víc přilnula ke druhému, které jí zbylo. Markyta se obrátí s prosbou o pomoc na rychtáře Milotu, u kterého dříve pracovala. Milotova rodina se jí starostlivě ujme, dá jí domov i práci. Domů se s vojínem vrátil i vysloužilý Bárta. Markytu by si rád vzal, ale ona v dobrém odmítá. Malá Karla je v Bártově světničce jako doma. Je výtečný řezbář - a časem lituje, že Karla není hoch, když je tak šikovná jako chlapec. Víc a víc si s Karlou rozumějí i rychtářovy děti, Hana a Petr. A jak děti rostou, začíná se kolem Karly otáčet Milotův Petr. Matka o tom ale nechce ani slyšet. Navíc Karla o hochy nestojí; lne spíš k Haně. O přástkách dostane Hana řezanou přeslici od Karly místo od mládence, a když jdou vsí o masopustě maškary, líbí se Karla v Bártově vojenském mundúru mladým kolem tak, že jí ze špásu začnou říkat Karel. A Hana na něm

může oči nechat. Už se to nedalo tajit dál. Karla - vlastně Karel - je ve skutečnosti chlapec, kterého chce matka uchránit před vojnou. Pro Karla, zamilovaného tajně do Hany, se život stává nesnesitelným, a tak se dobrovolně přihlásí na vojnu. Není to snadné, i když ji právě zkrátili ze čtrnácti let na osm, ale čtvrtým rokem zasáhne Haniččin otec a mladí se mohou vzít a začít hospodařit na rychtě.

Hrdinové jejich povídek

BABIČKA – (idyla, rozbor knihy)

psáno po smrti syna Hynka (spisovatelka v psaní tohoto díla patrně hledala útěchu). Popisuje zde vzpomínky na dětství prožité v ratibořickém údolí. Ústřední postavou díla je babička – silně zidealizovaná, stala se symbolem dobra a lásky. Kniha začíná příjezdem babičky na Staré Bělidlo. Další kapitoly popisují život na samotě a obyvatele ratibořického údolí. Babička svoji morální hodnotou výrazně převyšuje ostatní lidi (ze všech vrstev). Většina postav (včetně kněžny, která je také výrazně zidealizovaná), je historicky doložená. Dílo vyznívá optimisticky, a to i přes babiččinu smrt. Objevuje se tu i postava, která do kompozice díla víceméně nezapadá – šílená Viktorka. Mladá komtesa Hortenzie, která jako by zajišťovala určitou realitu světa v tomto díle. Němcová dala dílu podtitul *Obrazy venkovského života*.

JAZYKOVÁ STRUKTURA DÍLA:

Hodně popisů, dlouhá souvětí, přímé řeči, přívlastky a přirovnání, občas se zde vyskytují metafory (pod stromy nastlané měkounké podušky), jinak ovšem užívá převážně přímých pojmenování, užívá i odborné výrazy (lilium, martagon...), vyskytují se zde četné archaismy (omšelý, děvečka, kury, veznat se) a historismů (fěrtoch, mezulánka), velmi dobré a podrobné popisy
Chronologický vyprávěcí postup, chvílemi retrospektivní (babička a lidé okolo ní vzpomínají na minulost a vypráví si ji).

Babička a filmová zpracování

Z filmových verzí vyniká dvojdílný televizní film Antonína Moskalyka, k němuž napsal scénář František Pavlíček.

Kdo a kdy se obral v Koženě Němcové a proč, životopisy a literární studie o ní

V době národního ohrožení – v roce 1940 – se k Boženě Němcové jako patronce českého národa vrací např. básníci **František Halas (NAŠE PANI BOŽENA NĚMCOVÁ)** a **Jaroslav Seifert (VĚJÍŘ BOŽENY MĚNCOVÉ)**. Seifert pak na počátku padesátých let píše **PÍSEŇ O VIKTORCE**.

Životem se zabývají publikace Miroslava Ivanova **ZAHRADE PANÍ BETTY, POZDĚJI BOŽENY N.**, Heleny

Sobkové **TAJEMSTVÍ BARUNKY PANKLOVÉ** a Josefa Poláka **TŘI KAPITOLY O BOŽENĚ NĚMCOVÉ**.

Miroslav Novotný – **6 SVAZKŮ KORESPONDENCE B. NĚMCOVÉ**

Julius Fučík – za 2. sv. války 3 studie o ní: Božena **NĚMCOVÁ BOJUJÍCÍ**

Václav Černý – **KNÍŽKA O BABIČCE** – mapuje celou historii, jak vznikla tato kniha

Karel Jaromír Erben

- gymnázium v Hradci Králové – zde psal své 1. Básně
- setkal se s Máchou, Palackým
- 1848 – redaktor pražských novin
- 1851 – založení archivu – stal se archivářem
- redaktor časopisu OBZOR; celý život se zajímal o slovanskou myšlenku
- sběratelská, vědecká činnost; zájem o lidovou tvorbu; překladatel a vydavatel
- pohřben na Olšanských hřbitovech

Sběratelství

PROSTONÁRODNÍ PÍSNĚ A POŘEKADLA – 2000 písní s komentáři + porovnání

Vědecká činnost

VÝTAŽKY Z LISTIN ČECH A MORAVY – zpracovává 1300 historických dokumentů

Vlastní tvorba

ČESKÉ POHÁDKY – na rozhraní mezi sběratelstvím; vydáno knižně až po jeho smrti

KYTICE – jeho jediná vlastní básnická sbírka; 13 balad – První a poslední spolu souvisí

- kompozice: 1. a 13. – kolektivní, společenská záležitost
2. až 12. – spíše pohádky; individuální osudy
- prostředí v náznacích (není důležité je podrobně rozebírat)
- zhuštěný děj – rychlý spád
- osudovost, motiv viny a trestu (vodník: neuposlechla matku -> zůstala ve vodě; Polednice: rouhá se -> příchod polednice; zlatý kolovrat: chamtivost -> odhalení)
- minimální počet postav; hrdinové osamoceni; nejsou pojmenované; velkou úlohu mají dialogy; dobře vykresluje náladu
- Příznačné pro Erbena je, že hlavní roli hrají ženy
- Za každou vinu přichází, často nepřiměřený, trest. Člověk je, v jeho pojetí, bezmocný proti přírodním silám, jež ho obklopují

POKLAD	ZLATÝ KOLOVRAT	ZÁHOŘOVO LOŽE	LILIE
SVATEBNÍ KOŠILE	ŠTĚDRÝ DEN	VODNÍK	DCEŘINA KLETBA
POLEDNICE	HOLOUBEK	VRBA	VĚŠTKYNĚ

POKLAD

Jednou za rok se otevře skála s pokladem. Objeví ji žena s dítětem jdoucí do kostela. Položí dítě na zem a plní šátek poklady. Doběhne s ním domů, vrátí se zpět, dítěte si ani nevšimne a dál sbírá zlato a drahé kamení. Opět se vrátí domů, ale když se chce potřetí dostat do skály, je vchod uzavřen. Žena si uvědomí, že tam nechala dítě, a propadne zoufalství. Navíc se doma všechnen poklad proměnil v hlínu a kamení. Žena čeká rok a po roce se opět vypraví ke skále, kde najde dítě živé a zdravé. Pokladu už si ani nevšimne a utíká s dítětem domů.

POLEDNICE

Matka stojí u kamen a vaří oběd pro svého manžela. Jejich dítě zlobí a matka mu vyhrožuje zavoláním polednice. Dítě nedbá jejího varování a dál zlobí (zahazuje hračky). A matka už nevydrží a polednici skutečně zavolá. Polednice skutečně vejde do chalupy a chce si vzít zlobivé dítě, ale jeho matka se o něj bojí a přivine ho pevně k sobě. Po chvíli kdy polednice nechce odejít, matka upadá do mdlob. V tom okamžiku přichází otec domů z práce na oběd. Když uvidí, co se stalo tak matku s obtížemi vzkřísí, ale dítě udusila matka jejím obětím.

ZLATÝ KOLOVRAT

V první části je král na lovu v lese. Zabloudí, zabuší na dveře chalupy, aby mu dali napít. Otevře mu nádherná dívka. Král ji požádá o ruku, dívka mu ale sdělí, že stran toho musí požádat její nevlastní matku, která je i s její nevlastní sestrou ve městě.

V druhé části se král vrací, dveře chalupy mu otevře ohyzná babizna. Král se jí představí a požádá ji o ruku její nevlastní dcery. Babizna mu nabídne svou vlastní dceru, král odmítne, a přikáže jí, aby druhý den na hrad přivedla svou nevlastní dceru.

Matka i obě sestry tedy odejdou přes les na královský hrad, nevlastní dceru (Doru) ale po cestě zabijí, vyloupnou jí oči a usekají "hnáty", které odnesou s sebou. Vlastní dcera se pak vydává za nevlastní (jsou si k nerozeznání podobné), král si ji vezme, po čase ale odjede do boje. Zatím uloží své ženě, aby "pilně předla". "Stařeček nevidaný" ale najde v lese tělo a vyšle "své pachole" na hrad, aby vyměnilo useknuté nohy za zlatý kolovrat. Když pachole nohy přinese, pošle je stařeček znovu se "zlatou přeslicí", kterou má vyměnit za ruce. I tu pachole přinese. Do třetice stařeček pošle pachole do hradu se "zlatým kuželem", který má vyměnit za oči. Poté Doru zase "složí" a oživí ji živou vodou.

Král se vrací z války a ptá se své ženy, zda dodržela jeho přání a předla. Žena mu předvádí zlatý kolovrat, král ji žádá, aby na něm upředla zlatou nit. Žena jeho přání vyhoví, kolovrat ale svým vrčením prozradí, že žena zabila svou sestru a spolu se svou matkou podvedla krále. Král se zděsí a vydá se hledat do lesů Doru.

V šesté části král Doru nalezne a vezme si ji za ženu, zatímco jak matku, tak sestru nechá velmi krutě potrestat: dá jim vyloupnout oči a usekat končetiny. Zlatý kolovrat zmizí.

ŠTĚDRÝ DEN

Mladá žena přede těsně před adventem len a přeje si ženicha. Ženich opravdu přijde a dívka si začne šít svatební košili.

Druhá část popisuje staré vánoční zvyky, které se dodržovaly (chození k jezeru, házení potravin domácím zvířatům).

Ve třetí části se objevují dvě dívky, Hana a Marie, které potká opačný osud. Obě se podle tradice dívají do jezera, aby se dozvěděly, co je čeká. Jednu čeká štěstí a druhou smrt.

Zatím co se Hana ve čtvrté části vdá za švarného jinocha, Marie podle věštby z jezera zemře.

V páté části se opakuje děj části první. Pouze je zde navíc oplakávání Marie.

